

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τριάντα χρόνια πορείας από τη θεωρία στην πράξη και από την πράξη στη θεωρία

Έχουν περάσει τριάντα χρόνια από τότε που η «Σχεδία» ίδρυσε το πρώτο Κέντρο Καλλιτεχνικής Απασχόλησης για Παιδιά στο κέντρο της Αθήνας, με στόχο να αρθρώσει λόγο υπέρ του δικαιώματος των παιδιών στην ελεύθερη καλλιτεχνική έκφραση στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σκοπού, αυτού της προώθησης των ανθρωπιστικών αξιών στην εκπαίδευση. Πιστεύαμε στην πολιτική διάσταση της παιδαγωγικής και θεωρούσαμε καθήκον μας να υπερασπιστούμε το δικαίωμα κάθε παιδιού στην ευτυχία. Παράλληλα θέλαμε να υπογραμμίσουμε τη σημασία της καλλιτεχνικής έκφρασης ως παράγοντα που συμβάλλει στη διασφάλιση της ψυχικής υγείας και στη διάπλαση δημιουργικών και υπεύθυνων δημοκρατικών πολιτών. Η δουλειά μας εντασσόταν σε ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο βασιζόταν σε διάφορες προσεγγίσεις της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, που καθόρισαν την πορεία μας, μια πορεία συνεχούς δράσης, έρευνας και πειραματισμού.

Επιλέγοντας ως επωνυμία του φορέα μας τη λέξη «Σχεδία» θέλαμε ακριβώς να τονίσουμε ότι ήμασταν αποφασισμένοι για μια κοινωνικο-παιδαγωγική οδύσσεια κατά τη διάρκεια της οποίας θα κυριαρχούσαν η επιστημονική αναζήτηση με βάση τον αυτοσχεδιασμό και η ευελιξία στην υλοποίηση των προγραμμάτων μας, ώστε να ανταποκρίνονται στις εκάστοτε προκλήσεις των καιρών. Η Ιθάκη μας όμως θα παρέμενε πάντα σταθερή: η ισότητα δικαιωμάτων και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Πολύ νωρίς το ζήτημα του σεβασμού του «άλλου» έγινε το επίκεντρο της ερευνητικής μας δουλειάς, ενώ η ενασχόληση παιδιών και ενηλίκων με την τέχνη παρέμενε το βασικό μας μεθοδολογικό εργαλείο. Σιγά-σιγά το φάσμα των δραστη-

ριοτήτων μας διευρύνθηκε και κάλυψε πολλούς τομείς, ενώ σταδιακά συνειδητοποιήσαμε ότι κάθε παρέμβαση για να έχει ορατά αποτελέσματα, χρειάζεται να είναι πολυεπίπεδη. Πρέπει δηλαδή να περιλαμβάνει δράσεις για παιδιά σε σχολικό και εξωσχολικό πλαίσιο, στήριξη και ενδυνάμωση γονιών, επιμόρφωση εκπαιδευτικών, ευαισθητοποίηση της ευρύτερης κοινότητας και δικτύωση των κοινωνικών και εκπαιδευτικών φορέων.

Στο πλαίσιο τέτοιων πολυεπίπεδων παρεμβάσεων, ερευνήθηκε η τέχνη ως παιδαγωγικό εργαλείο σε σχέση με την αποτελεσματικότητά της αφενός να προωθήσει την κατανόηση και αποδοχή του «άλλου» και αφετέρου να ενισχύσει τη συνεργασία ανάμεσα σε ομάδες που διαφέρουν πολιτισμικά. Επίσης ερευνήθηκε η τέχνη ως μέσο για την ενεργοποίηση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών σε θέματα που αφορούν την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η θετική απάντηση στα ερευνητικά μας ερωτήματα τεκμηριώθηκε με βάση τη συστηματική συλλογή δεδομένων που εκπροσωπούσαν:

- τη φωνή των παιδιών μέσα από τα λόγια τους αλλά και τις καλλιτεχνικές τους δημιουργίες,
- τη φωνή των παιδαγωγών - συνεργατών όπως αναδύθηκε μέσα από τα ατομικά ημερολόγια τεκμηρίωσης και αναστοχασμού, τις απαντήσεις σε ποσοτικά και ποιοτικά ερωτήματα, καθώς και τα πρακτικά των συναντήσεων αξιολόγησης,
- τη φωνή των εκπαιδευτικών όπως καταγράφηκε στα φύλλα αξιολόγησης των σεμιναρίων στα οποία συμμετείχαν, στα καλλιτεχνικά τους έργα, στις σημειώσεις από ομαδικές συναντήσεις προβληματισμού.
- τη φωνή των γονιών, που εκφράστηκε μέσα από ατομικές και ομαδικές συζητήσεις,
- τη φωνή των τοπικών αρχών μέσα από άτυπα σχόλια αλλά και τις αποκρίσεις τους στην τυπική αξιολόγηση των παρεμβάσεων, και τέλος
- τη φωνή ανεξάρτητων παρατηρητών, που τεκμηρίωσαν όλη την παιδαγωγική διεργασία με φωτογραφίες, βίντεο και γραπτές αναφορές.

Η αίσθηση που έχουμε από την πολύχρονη πορεία μας είναι αυτή ενός ταξιδιού άλλοτε σε ήρεμα νερά και άλλοτε σε θαλασσοταραχή. Προσπαθώντας να καταλάβουμε τι ήταν αυτό που βοήθησε τη Σχεδιά να συνεχίσει την πλεύση της ακόμα και σε εποχές με πολλές κακοκαιρίες, συνειδητοποιήσαμε πως ήταν το γεγονός ότι ως μοναδική πυξίδα είχαμε την προσήλωση –ή εμμονή– στις αρχές μας που βασιζόταν στις αξίες του ανθρωπισμού που τόσο απειλούνται σήμερα.

Γι' αυτό και νιώσαμε την ανάγκη να καταθέσουμε σε αυτό το βιβλίο τα θεωρητικά μας δάνεια από τα οποία διαμορφώθηκαν αυτές οι αρχές, αλλά και παραδείγματα από τα θετικά αποτελέσματα που είχαμε κατά την εφαρμογή τους. Έτσι, στο πρώτο μέρος του βιβλίου αναφερόμαστε στις θεωρητικές προσεγγίσεις στις οποίες κυρίως βασίστηκαν οι κοινωνικές παρεμβάσεις μας για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Αν θα θέλαμε να βρούμε τα κοινά σημεία αυτών των προσεγγίσεων, θα εστιάζαμε στην προάσπιση της ισότητας δικαιωμάτων και της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά και στην άποψη ότι η παιδαγωγική είναι πολιτική πράξη που μπορεί και πρέπει να παίζει σημαντικό ρόλο στην ανατροπή κοινωνικά άδικων συνθηκών. Επίσης, στο πρώτο μέρος γίνεται και μια σύντομη αναφορά στο νομικό πλαίσιο που διέπει την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζουμε δέκα αρχές που αποτέλεσαν τον πυρήνα της παιδαγωγικής μας προσέγγισης, καθώς και παραδείγματα από την εφαρμογή τους σε δράσεις για παιδιά. Το τρίτο μέρος αφορά τους ίδιους τους παιδαγωγούς και τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να ενδυναμωθούν και να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους δεξιότητες.

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής του δεύτερου μέρους του βιβλίου, στο οποίο καταβάλαμε μια συνεχή προσπάθεια να συνδυάσουμε τη θεωρία με την πράξη, ακολουθήσαμε την εξής διαδικασία: πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από συναντήσεις με τη βασική ομάδα παιδαγωγών που είχαν συμμετάσχει στο πρόγραμμα παρέμβασης και είχαν καταγράψει σε ατομικά ημερολόγια τις δράσεις και τις προσωπικές τους σκέψεις. Σκοπός των συναντήσεων ήταν να επεξεργαστούμε από κοινού το κεφάλαιο των παιδαγωγικών αρχών και κάθε φορά εστιάζαμε σε μία από τις αρχές. Αρχικά γινόταν συζήτηση σχετικά με το θεωρητικό κείμενο, το οποίο είχε ήδη μοιραστεί προηγουμένως στους παιδαγωγούς. Η ομάδα πρότεινε πιθανές προσθήκες ή αλλαγές και στη συνέχεια επιλέγαμε μαζί, από τις καταγραφές που είχαμε στη διάθεσή μας, αποσπάσματα τα οποία αναδείκνυαν την παι-

δαγωγική πράξη και τόνιζαν τα διαφορετικά στοιχεία της κάθε αρχής. Η συμβολή των παιδαγωγών ήταν σημαντικότερη, γιατί ακριβώς είχαν το νήμα που ένωνε τη θεωρία με την πράξη, έτρεφαν ζωντανές και ανάγλυφες τις μνήμες από τη δουλειά στο πεδίο και φώτιζαν πτυχές που πιθανόν να διέφευγαν της δικής μας προσοχής. Στο τρίτο μέρος του βιβλίου τα παραδείγματα αντλούνται κυρίως από κείμενα των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν σε επιμορφωτικά σεμινάρια.

Στο κείμενο έχουμε επιλέξει τον γενικότερο όρο παιδαγωγός, ο οποίος συμπεριλαμβάνει όλους τους ενήλικους που μέσα από διαφορετικούς ρόλους εμπλέκονται σε μια παιδαγωγική σχέση με τα παιδιά. Επίσης, έχουμε προσπαθήσει να κάνουμε εναλλακτική αναφορά σε γυναίκες ή άντρες παιδαγωγούς και εκπαιδευτικούς.

Κατά τη διάρκεια των τριάντα χρόνων πλεύσης της Σχεδίας μάς συντρόφεψαν στο ταξίδι μας πολλοί άνθρωποι: συνεργάτες –καλλιτέχνες ή παιδαγωγοί–, γονείς, παιδιά, εκπαιδευτικοί δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων, συνάδελφοι από άλλες ΜΚΟ, δημόσιοι λειτουργοί, αιρετοί της τοπικής αυτοδιοίκησης, πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, φίλοι από τα ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα των οποίων η Σχεδία είναι μέλος. Καθένας από αυτούς πρόσθεσε την ψηφίδα του εμπλουτίζοντας το μωσαϊκό της εμπειρίας μας, αλλά και του θεωρητικού μας αναστοχασμού. Αισθανόμαστε ότι καμία διατύπωση ευχαριστιών δεν είναι ικανή να εκφράσει την ευγνωμοσύνη μας για τη συμβολή τους.

Ελπίζουμε ότι το βιβλίο θα φανεί χρήσιμο στους νέους ακτιβιστές, παιδαγωγούς ή καλλιτέχνες, που εμπνέονται από το όραμα της κοινωνικής δικαιοσύνης και που για μεγάλη μας χαρά είναι πολλοί στην εποχή μας.